

ЗА НЕГАТИВНИТЕ ФОРМИ НА БЪДЕЩИТЕ ВРЕМЕНА НА КОНКЛУЗИВА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Красимира АЛЕКСОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg

ON THE NEGATIVE CONCLUSIVE FORMS OF POSTERIOR TENSES IN MODERN BULGARIAN

Krasimira ALEKSOVA

Sofia University St. Kliment Ohridski, Bulgaria

E-mail: krasimira_aleksova@slav.uni-sofia.bg

ABSTRACT: The research paper examines cases of variability in the paradigm of the negative conclusive (inferential) forms of the posterior tenses in modern Bulgarian. The analysis outlines three variants: i) with *нямало съм* component (*нямало съм да пиша, нямало си да пишеш, нямало е да пише* etc.), ii) with *нямало е* component (*нямало е да пиша, нямало е да пишеш, нямало е да пише* etc.), iii) with negative particle *не* (*не съм щял да пиша, не си щял да пишеш, не е щял да пише* etc.). Only the first and third variants are mentioned in previous publications concerning conclusive forms in modern Bulgarian (Kutsarov, 2007, Nitsolova, 2008). The variability itself is seen as a display of the non-established formal paradigm of the conclusive evidential. That variability suggests that the process of grammaticalization has not come to an end: which points out a problem regarding one syntagmatic parameter that has not been incorporated in Lehmann's classification of the paradigmatic and syntagmatic parameters of the process of grammaticalization (Lehmann, 2002). In our database only the conclusive variant with *нямало е* component is attested. The variant with *нямало съм* component has renarrative meaning. The predominance of *нямало е* variant is seen as a case of unification of the conclusive paradigm.

KEYWORDS: negative forms, variability, the conclusive, the renarrative, posterior tenses, evidentiality, unification

I. Въведение

В настоящата работа предмет на изследване са вариантите на членове на парадигмата на българския конклузив, а конкретният обект са конкуриращите се варианти на отрицателните форми на конклузивните бъдещи времена в деятелен и страдателен залог. Проблемът за вариантността на една езикова единица обикновено се обсъжда, когато става въпрос за изясняване на отношението инвариант в езиковата система : варианти като употреби в различни обкръжения, контексти, ситуации, когато се коментира дублетността при кодификацията на езиковите норми (вж. напр. Димитрова, 2001, Станчева, 2018) или когато се търсят социолингвистичните аспекти на вариантите на една (социо)лингвистична променлива, зависими от социално-демографската нееднородност и ситуативната изменчивост (вж. напр. Labov, 2006; Labov, 1972; Tagliamonte, 2006; Виденов, 1998; Ангелов, 1999 и др.).

В тази работа се интересуваме от случаи, в които се конкурират форми, изразяващи едни и същи граматически значения. Следователно тук се разглеждат варианти, които отговарят на дефиницията на дублетността като „проява на изофункционалност при висока степен на формално сходство“ (Станчева, 2018, с. 48). Тъй като критерият за висока степен на формално сходство не е статистически определен, тук се опираме на изследователския опит и емпиричните данни, за да докажем, че на разликата между вариантите на член на конклузивната парадигма не отговарят различия в плана на съдържанието, в което се комбинират граматически признаци.

Проучваните варианти в отрицателната конклузивна парадигма са свързани с два значими въпроса: установяване на статуса им на дублети и влиянието им върху степента на граматикализация на евиденциалността в българския език. Що се отнася до първия въпрос, може да се каже, че коментиранията вариантност при отрицателните следходни конклузиви в актив и пасив не е отразена в трудовете на кодификаторската институция у нас (а това е Институтът за български език, натоварен с тази функция), но пък е известна от изследвания на български

езиковеди (напр. Куцаров, 2007, Ницолова, 2008), което е основание за бъдеща кодификация и приемане на тезата за наличие на дублетност (т.е. на книжовноезикова вариантност).

Вторият въпрос предполага приемане на виждането, че граматикализацията на евиденциалната категория в българския език не е абсолютно завършена, след като в парадигмата от форми съществуват конкуриращи се варианти за някои от нейните членове. В други работи предложихме към синтагматичните параметри на граматикализацията на Кр. Леман (Lehmann, 2002) да бъде добавен още един, който да отчита именно наличието на конкуриращи се варианти като случай на неустановеност на формата на членове на парадигмата. Този параметър може да бъде дефиниран като ‘формална алтернативност’ и успешно според нас допълва синтагматичните параметри на граматикализацията, предложени от Кр. Леман: структурен обхват (или още синтагматично тегло), свързаност (или още синтагматична кохезия) и позиционна изменчивост (Lehmann, 2002).

В следващата част първо се представят формообразуването на конклузивните форми и мненията на някои учени за съществуването на 2 варианта при отрицателните конклузивни форми на следходните времена. След това се аргументира виждането за наличието на още един вариант и се пристъпва към проверка на засвидетелстваността на трите варианта, за да се извлекат тенденции при тяхната употреба.

II. Образуване на отрицателните конклузивни следходни времена. Мнения по въпроса

При изясняването на формообразуването на отрицателните конклузивни форми, които тук се проучват, ще започнем с описанието на процеса при положителните форми. Първо трябва да се има предвид, че в рамките на конклузива (а и на другите два косвени евиденциала – ренаратив и дубитатив) се сменя противопоставянето между директните и индиректните времена, което води до съвпадение на формите им. Предпочитаме да използваме за този случай термина на Г. Герджиков *бидетерминанти* (двустранно обусловени в системата омоними), а не омоними или синкретични форми, тъй като чрез него се дава възможност съвпадението, резултат от парадигматическата неутрализация на един признак, да бъде оразлично от омонимите, възникнали по други пътища. В страдателния залог на конклузива (а и на другите косвени евиденциали) се сменя и противопоставянето между нерезултативни и резултативни времена, така в конклузивния пасив остават да се разграничават следходни от несследходни времена, т.е. всички следходни времена имат една и съща форма.

На второ място е необходимо да се посочи, че конклузивните форми (а и преизказните) се образуват от индиректния корелат във всяка двойка бидетерминанти, напр. в двойката *сегашно време и имперфект* конклузивната форма се образува от имперфекта, при перфекта и плусквамперфекта – от плусквамперфекта и т.н. Ако се концентрираме само върху следходните времена, то положителните им форми се образуват, „като спомагателният глагол на композираната форма се замени със съчетание от сег. вр. на глагола *съм* и съответното елово причастие“ (Герджиков, 1984, с. 40–41). Ако се следва моделът на положителните конклузивни форми, то отрицателните би трябвало да се образуват, като се замени спомагателният глагол *няма* от композираната форма на индиректното време със съчетание на глагола *съм* и еловото причастие на *няма*, което е в ср.р., защото произхожда от неизменяема форма, напр. от *нямаше да чета* – *нямало съм да чета*, от *нямаше да съм/бъда чел* – *нямало съм да съм/бъда чел*, от *нямаше да съм/бъда четен* – *нямало съм да съм/бъда четен*. Този модел на образуване на конклузивните отрицателни следходни форми е засвидетелстван в изследванията на Ив. Куцаров (Куцаров, 2007) и на Р. Ницолова (Ницолова, 2008). В *Таблица 1* те са представени като случай А.

Вторият формообразователен модел е чрез добавяне на частицата *не* към положителните конклузивни форми. На *Таблица 1* това са формите от тип Б. Разликата между двамата учени е в това, че Р. Ницолова не посочва форми с *не* при отрицателно конклузивно бъдеще предварително време и при бъдеще предварително време в миналото. Освен това няма данни за мнението ѝ за образуване на интересуващите ни форми в страдателен залог.

Таблица 1: Отрицателни конклузивни форми за следходните времена според Ив. Куцаров и Р. Ницолова

	Отрицателни конклузивни форми на следходните времена
--	--

Отрицателни форми на следходните времена в индикатив	Ив. Куцаров (Куцаров, 2007, с. 388–405)	Р. Ницолова (Ницолова, 2008, с. 359–369)
Бъдеще време (<i>няма да чета</i>) и бъдеще време в миналото (<i>нямаше да чета</i>), деятелен залог	<p>А)</p> <p>нямало съм да пиша нямало си да пишеш нямало е да пише не съм щял да пиша не си щял да пишеш не е щял да пише</p> <p>Б)</p> <p>не съм щял да пиша не си щял да пишеш не е щял да пише не сме щели да пишем не сте щели да пишете не са щели да пишат</p>	<p>А)</p> <p>нямало съм да нося¹ нямало си са носиш нямало е да носи не съм щял да нося не си щял да носиш не е щял да носи</p> <p>Б)</p> <p>не съм щял да нося не си щял да носиш не е щял да носи не сме щели да носим не сте щели да носите не са щели да носят</p>
Бъдеще предварително време (<i>няма да съм/бъда чел</i>) и бъдеще предварително време в миналото (<i>нямаше да съм/бъда чел</i>), деятелен залог	<p>А)</p> <p>нямало съм да съм (бъда) писал нямало си да си (бъдеш) писал нямало е да е (бъде) писал не съм щял да съм (бъда) писал не си щял да си (бъдеш) писал не е щял да е (бъде) писал</p> <p>Б)</p> <p>не съм щял да съм (бъда) писал не си щял да си (бъдеш) писал не е щял да е (бъде) писал не сме щели да сме (бъдем) писали не сте щели да сте (бъдете) писали не са щели да са (бъдат) писали</p>	<p>нямало съм да съм носил² нямало си да си носил нямало е да е носил нямало сме да сме носили нямало сте да сте носили нямало са да са носили</p>
Всички следходни времена в страдателен залог (бъдеще време и бъдеще предварително време – <i>няма да съм/бъда четен</i> ; бъдеще време в миналото и бъдеще предварително време в миналото – <i>нямаше да съм/бъда четен</i>)	<p>нямало съм да съм (бъда) писан нямало си да си (бъдеш) писан нямало е да е (бъде) писан</p> <p>не съм щял да съм (бъда) писан не си щял да си (бъдеш) писан не е щял да е (бъде) писан</p>	няма данни

Нашите проучвания върху емпиричния материал от електронни корпуси, художествени произведения и от интернет говорят, че е наличен още един вариант за образуване на отрицателните следходни времена на конклузива в актив и в пасив. Този вариант се наблюдава във формите за 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч. А именно при тези форми, както сочи парадигмата и на положителните форми, и на останалите негативни форми (без следходните времена), се наблюдава съвпадение между конклузива и ренаратива. Само че базата ни данни с употреби на конклузива, а и на ренаратива в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч., проблематизира абсолютното съвпадение

¹ Според Р. Ницолова това са форми само за конклузивно бъдеще време в миналото, тъй като авторката не приема съществуването на конклузивни форми в плана на неминалото (Ницолова, 2008).

² Според Р. Ницолова това са форми само за конклузивно бъдеще предварително време в миналото, като в анализите не се посочва наличие на конклузив на бъдеще предварително време поради описаната в предходната бележка причина (Ницолова, 2008, с. 357–360).

на формите на конклузива и ренаратива в посочените лица. В *Таблица 2* се съдържа третият установен вариант на отрицателните конклузивни форми на следходните времена в актив и пасив. Той се отличава от представените в *Таблица 1* форми по това, че съдържа безличен формант *нямало е* във всички лица, ед.ч. и мн.ч., а не само в 3 л., ед.ч., в което задържането на спомагателния глагол отличава конклузива от ренаратива.

Таблица 2. Трети вариант на отрицателните конклузивни форми за следходните времена в актив и пасив

Отрицателни форми на следходните времена в индикатив	Трети вариант на отрицателните конклузивни форми на следходните времена
Бъдеще време (<i>няма да чета</i>) и бъдеще време в миналото (<i>нямаше да чета</i>), деятелен залог	нямало е да чета нямало е да четеш нямало е да чете нямало е да четем нямало е да четете нямало е да четат
Бъдеще предварително време (<i>няма да съм/бъда чел</i>) и бъдеще предварително време в миналото (<i>нямаше да съм/бъда чел</i>), деятелен залог	нямало е да съм/бъда чел нямало е да си/бъдеш чел нямало е да е/бъде чел нямало е да сме/бъдем чели нямало е да сте/бъдете чели нямало е да са/бъдат чели
Всички следходни времена в страдателен залог (бъдеще време и бъдеще предварително време – <i>няма да съм/бъда четен</i> ; бъдеще време в миналото и бъдеще предварително време в миналото – <i>нямаше да съм/бъда четен</i>)	нямало е да съм/бъда четен нямало е да си/бъдеш четен нямало е да е/бъде четен нямало е да сме/бъдем четени нямало е да сте/бъдете четени нямало е да са/бъдат четени

Появата на третия вариант е обяснима до известна степен от формообразователна гледна точка, тъй като изходната отрицателна индикативна форма съдържа неспрегаема безлична форма на *няма*. Логично е от нея да се образува в конклузива също безлична форма, а тя е обикновено в 3 л., ед.ч., ср.р. Така се появява не спрегаем глагол *съм* във форманта *нямало съм/си/е/сме/сте/са* в композираните отрицателни следходни форми за конклузива (напр. *нямало съм да чета*, *нямало съм да съм/бъда чел*, *нямало съм да съм/бъда четен*), а безличен формант *нямало е* във всички лица и числа. От семантична гледна точка също могат да се открият основания за появата на безличния формант *нямало е*, който е модел, наличен в 3 л., ед.ч. при първия и втория вариант в *Таблица 1* – задържането на спомагателния глагол в 3 л. (т.е. на *е* и *са*) е отличителната черта на конклузива в съпоставка с ренаратива.

Примери от (1) до (5) онагледяват употребата на третия вариант за образуване на отрицателните конклузивни форми за следходните времена в актив (от (1) до (4)), а и в пасив (в (5)). Първите три примера са за 1 и 2 л., ед.ч., а (3) е в 1 л., мн.ч. Два от примерите – (4) и (5), са в 3 л., мн.ч., където също се употребява формантът *нямало е* на мястото на очаквания формант със спрегната форма *са*.

- (1) *Гледай сега, не ми трябва видео изход, така че не съм го проверил има или не. Ако ми е трябвал, нямало е да си взема SE.* ³(<https://hardwarebg.com/forum/archive/index.php/t-106763.html> , посетен на 10.08.2021 г.)
- (2) *Ако харесваш две жени едновременно, избери втората. Защото ако действително си обичал първата, никога е нямало да се влюбиш във втората.* (<https://kmeta.bg/децата-са-еволуирали-дотам-че-да-дават/> , посетен на 10.08.2021 г.)

³ Във всички примери са запазени правописът, пунктуацията и оформянето на оригиналния текст.

- (3) *Ако сме искали да пазим редник Киро, е нямало да водим дела, обяви Борисов* (<https://offnews.bg/politika/ako-sme-iskali-da-pazim-rednik-kiro-e-niamalo-da-vodim-dela-obiavi-b-685013.html>, посетен на 10.08.2021 г.)
- (4) *Всички тези богати хора смятат, че ако са се били поддали на провала, е нямало да натрупат богатството си.* (<https://www.unicreditbulbank.bg/bg/blog/2016/05/04/saveti-za-upravlenie-na-parite-kratk-narchnik-na-kandidat-milionera/>, посетен на 10.08.2021 г.)
- (5) *Ако тези хора са били в затвора, е нямало да бъдат убити.* (https://www.mvr.bg/press/начало/преглед/mvr_medii/medii100201_01, посетен на 10.08.2021 г.)

Целенасочено в примери от (1) до (5) са избрани сложни съставни изречения с подчинени условни, в които конклузивът е в една от своите типични употреби.

След като се посочва наличието на три варианта за образуване на конклузивните отрицателни следходни форми, е необходимо да се потърси в каква дистрибуция са те. Статистическо изследване не е възможно при извличане на употреби не само от корпуси, но и от Интернет. Оказва се, че в събраната от нас база данни всички употреби на модела със спрягащ се глагол *съм* в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч., напр. *нямало съм да чета, нямало съм да съм/бъда чел, нямало съм да съм/бъда четен* и т.н., са преизказни, а не конклузивни. И това е на фона на факта, че по принцип формите на конклузива и ренаратива съвпадат в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч.

Примери от (6) до (9) са за 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч., в които би трябвало да съвпадат ренаратива и конклузива. Както се вижда, семантиката и в четирите примера е преизказна.

- (6) *Тя обаче изобщо не беше съгласна с това мое желание, т. к. децата на нейните колежки били на общезития, били добре, аз само съм си измисляла поводи, щяла съм да бъда изолирана и да не си намеря приятели и компания, нямало съм да имам нормални студентски години.* (<http://spodeli.net/7/story-133916.html>, посетен на 10.08.2021 г.)
- (7) *"Сами жени на дискотека, това означавало че около тях ще се навътрат някакви мъже" - Тук е 100% прав и ти го знаеш много добре. Нямало си да допуснеш някой да ти досажда? Тогава какво ще правиш там?* (<http://spodeli.net/4/story-20982.html>, посетен 10.08.2021 г.)
- (8) *Медиите, които явно са добре инструктирани в духа на стари формули и внушения повтарят, че ние нямало да се подчиним на терористичния шантаж, че нямало сме да променим начина си на живот.* (<https://novotopoznanie.com/hristo-smolenov-terorat-razbolya-evropeyskoto-obshtestvo-i-dovede-do-sindrom-na-zalozhnichestvo/>, посетен на 10.08.2021 г.)
- (9) *Повече затваряне ама поединично, а нямало сте да преживеете локване.* (<https://www.bg-mamma.com/?topic=1251182.4695>, посетен на 10.08.2021 г.)

В (8) се съдържат всъщност две преизказни форми: *нямало да се подчиним* и *нямало сме да променим*. И двете са за 1 л., мн.ч., бъдеще време, деятелен залог, ренаратив, но се различават по това, че първата не съдържа спомагателния глагол *съм*. Р. Ницолова посочва наличието на тези два вида преизказни форми – със и без спомагателен глагол *съм* при отрицателните преизказни форми за следходните времена в актив и в пасив, а Ив. Куцаров представя само формите с изпуснат спомагателен глагол *съм*. В нашата база данни в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч. се срещат и двата модела за образуване на ренаратива – със спомагателен глагол и с неговото изпускане (напр. *нямало съм да чета* и *нямало да чета, нямало съм да съм/бъда чел* и *нямало да съм/бъда чел, нямало съм да съм/бъда четен* и *нямало да съм/бъда четен*). Примерите от (6) до (9) имат за цел да докажат, че соченият модел за образуване на конклузива със спрягащ се глагол *съм* не е засвидетелстван в нашата база данни, а примерите, в които той е застъпен, са преизказни.

III. Обобщения

Емпиричните данни в чужди и собствени проучвания говорят, че за отрицателните следходни форми в конклузив в актив и пасив се посочват 3 възможни варианта: а) с формант *нямало съм/си/е/сме/сте/са*, съдържащ спрягащ се глагол *съм*, б) с безличен формант *нямало е*

за всички лица и числа и в) с отрицателна частица *не*, добавена към положителните форми. Особено интересно е положението в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч., защото в тези случаи конклузивните и ренаративните форми съвпадат. В емпиричната ни база данни се оказва, че от трите сочени варианта за отрицателните конклузивни за следходните времена в актив и в пасив се съдържат само формите с безличния формант *нямало е*. Това проблематизира наличието на конклузивни употреби на варианта със спрягащ се спомагателен глагол *съм* след *нямало* в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч. Той се среща обаче в преизказните употреби на следходните времена в отрицателна форма. Само че при ренаратива този вариант се конкурира с вариант с изпуснат спомагателен глагол (напр. *нямало съм да чета* и *нямало да чета*).

Получава се следната картина: конклузивните следходни отрицателни форми за 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч. са предимно с безличния формант *нямало е* (напр. *нямало е да чета*), а преизказните са или с форманта със спрягащ се глагол *съм* (*нямало съм*), или пък съдържат само *нямало*, а спомагателният глагол *съм* се изпуска (напр. *нямало съм да чета* и *нямало да чета*). Така се оказва, че само при отрицателните форми за следходните времена в актив и пасив съществува тенденция за оразличаване на конклузивните от ренаративните форми в 1 и 2 л., ед.ч. и мн.ч. А това е положение, което не е налично при положителните форми и при отрицателните форми на несследходните времена.

Налагането на форманта *нямало е* за всички лица при отрицателните следходни конклузивни представлява тенденция за унификация на тази частна парадигма. Тъй като всички употреби на конклузива не могат да бъдат извлечени, то другите два възможни варианта – с формант *нямало съм/си/е/сме/сте/са* и с отрицателна частица *не* към положителни форми, не се изключват напълно, но съществуването им се възприема като проблематично или най-малкото – с по-ниска честота. При ренаратива на отрицателните следходни форми съществува пък тенденция за кондензация на формата, защото в един от двата типа форми спомагателният глагол *съм* се изпуска при всички лица, а не само в 3 л., ед.ч. Така установената тенденция за оразличаване на отрицателните следходни форми на конклузива и ренаратива показва стремеж за налагане (при наличието на конкуриращи се форми) на вариантите, които са отличителни за двата косвени евиденциала – при конклузива на вариант с форманта *нямало е*, а при ренаратива с форманта *нямало* (с изпуснат спомагателен глагол във всички лица). Разбира се, че наблюдаваните тенденции се нуждаят и от по-нататъшни верификации.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Ангелов, А. (1999)** Правилата на езика в столичния квартал. София: Международно социолингвистическо дружество, 208 с. (*Angelov, A. Pravitata na ezika v stolichnia kvartal. Sofia: Mezhdunarodno sotsiolingvisticheskoto druzhestvo, 208 s.*)
- Виденов, М. (1998)** Социолингвистическият маркер. Към теорията и практиката на теренните изследвания. София: Делфи издат, 223 с. (*Videnov, M. Sotsiolingvisticheskiyat marker. Kam teoriyata i praktikata na terennite izsledvania. Sofia: Delfi izdat, 223 s.*)
- Герджиков, Г. (1984)** Преизказването на глаголно действие в българския език. София: Наука и изкуство, 272 с. (*Gerdzhikov, G. Preizkazvaneto na glagolnoto deystvie v balgarskia ezik. Sofia: Nauka i izkustvo, 272 s.*)
- Димитрова, М. (2001)** Дублетността като кодификаторски проблем. – В: Радева, В., съст. Българският език през XX век. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, Издателство „Пенсофт“, с. 40 – 48. (*Dimitrova, M. Dubletnostta kato kodifikatorski problem. – V: Radeva, V., sast. Balgarskiyat ezik prez XX vek. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, Izdatelstvo „Pensoft“, s. 40 – 48.*)
- Куцаров, Ив. (2007)** Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 638 с. (*Kutsarov, Iv. Teoretichna gramatika na balgarskia ezik. Morfologia. Plovdiv: Universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 638 s.*)
- Станчева, Р. (2018)** Дублетността – необходима и неизбежна. // *Български език*, 65, № 3, с. 48 – 61. (*Stancheva, R. Dubletnostta – neobhodima i neizbezhna. // Balgarski ezik, 65, № 3, s. 48 – 61.*)

- Ницолова, Р. (2008)** Българска граматика. Морфология. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 524 с. (*Nitsolova, R. Bulgarska gramatika. Morfologia. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 524 s.*)
- Labov, W. (1972)** Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 344 p.
- Labov, W. (2006)** The Social Stratification of English in New York City. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 498 p.
- Lehmann, Ch. (2002)** Thought on Grammaticalization. (2nd ed.). // *ASSIDUE Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt*, Nr. 9. < [\(1\) \(PDF\) Thoughts on grammaticalization \(researchgate.net\)](#) >
- Tagliamonte, A. (2006)** Analysing sociolinguistic variation. Cambridge: Cambridge University Press, 284 p.